

Afrika's goudkust

*Een Nederlandse ondernemer koppelt
in Gabon toerisme aan natuurbescherming.
Maar is ecotoerisme haalbaar in een land dat
economisch zwaar leunt op houtkap?*

Tijdens een initiatieritueel
aan de Iguéla-lagune
proberen leden van de
Bwiti-sekte in contact te
treden met hun overleden
voorouders. Bezoekers van
Operation Loango kunnen
deze vuurdans bijwonen.

Tekst: Paul Römer Fotografie: Raymond Rutting

Het is tien uur in de ochtend. Nadat we zojuist de Iguéla-lagune en vervolgens de savanne zijn overgestoken, banen we ons een weg door het regenwoud. De hitte is nu al bijna ondraaglijk en mieren zetten hinderlijk hun kaken in onze enkels. Maar de aanblik van een bosolifant, nog geen zes meter van ons vandaan, doet elk ongemak onmiddellijk vergeten. De ongeveer twee meter hoge koe staat te dutten, beschermd tegen de felle zon door het dichte bladerdak, en heeft duidelijk niet in de gaten dat ze al enkele minuten lang in stilte wordt bewonderd. Patrick Ogandaga, de plaatselijke gids, fluistert dat de wind onze geur de andere kant op drijft. Die wind waait hier, in het Nationaal Park Loango aan de kust van Gabon, vanaf de Atlantische Oceaan landinwaarts, naar ons toe, zodat het dier onze aanwezigheid niet opmerkt. Opeens maar nog altijd onbewust waggelt ze traag onze kant op. Ik houd mijn adem in. Ze stopt zo'n vier meter van ons vandaan, een bundel zonlicht valt over haar bruingrijze kop. Pas als we ons anticiperend op een mogelijke confrontatie weer voorzichtig in beweging zetten, schrikt de olifant van het geritsel en spreidt ze haar oren. Ze kijkt ons even aan en schiet dan door het welige gebladerte uit zicht. We lopen verder richting strand, waar de lauwe zeebries zorgt voor een aangename afwisseling met de vochtige jungle.

Uitgestrekte stranden en ondoordringbaar regenwoud, glooiende savannen en veelvingerige lagunen: de diversiteit van dit landschap is kenmerkend voor het Nationaal Park Loango, een van de dertien nationale parken die in 2002 door president Omar Bongo in het leven zijn geroepen. "Het is onze plicht deze natuurlijke rijkdom te bewaren voor Gabon en voor de gehele mensheid," schrijft hij in een boek dat de Gabonese overheid heeft uitgebracht als voorlichtingsmateriaal. Een netwerk van nationale parken helpt volgens de president niet alleen 'een bijzonder deel van ons werelderfgoed' te beschermen, het is bovendien 'een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling van toerisme in Gabon'.

De dertien parken beslaan gezamenlijk 11 procent van Gabons grondgebied, wat neerkomt op bijna dertigduizend vierkante kilometer – zeg maar de oppervlakte van België. Het Nationaal Park Loango, net onder de evenaar, heeft een oppervlakte van 1550 vierkante kilometer. Het is rijk aan grote dieren, zoals bosolifanten, nijlpaarden, westelijke gorilla's, buffels en chimpansees. Voor de kust zwemmen bultrugwalvissen en op het strand graven soepschildpadden hun eieren in. Dit natuurschoon is Afrika's groene goud. (Eerder verschenen in de Geographic twee artikelen over Gabons natuurbeschermingsplan – zie 'De redding van Afrika's Eden' in de uitgave van september 2003 en 'Surfende nijlpaarden' in augustus 2004.)

Eind februari ben ik hier samen met fotograaf Raymond Rutting voor een bezoek aan Operation Loango, een initiatief van de Wildlife Conservation Society (WCS), Gabons ministerie van Water en Bos en de Société pour la Conservation et

Ongewoon maar normaal: bosolifanten zoeken verkoeling op het strand vlak bij het Tassi-kamp in Nationaal Park Loango (zie kaart). Langs de Gabonese kust, in totaal 885 kilometer lang, is dit een veelvoorkomend verschijnsel. Onderzoekers van Operation Loango hebben sommige bosolifanten van satellietzenders voorzien zodat ze hun trekroute kunnen volgen.

le Développement (SCD). De laatste organisatie werd in 2001 opgericht door de Nederlandse ondernemer Rombout Swanborn, die kan worden beschouwd als de grote aanjager van het Loango-project. Wat houdt Operation Loango precies in en hoe profiteert Gabon ervan?

Swanborn (44), die hier als zoon van een Shell-bestuurder gelukkige jongensjaren doorbracht, had al vroeg in de gaten dat Gabons biodiversiteit structurele bescherming behoefde. Een land dat tot begin jaren zeventig, toen er voor de kust omvangrijke olievelden werden aangetroffen, economisch altijd zwaar leunde op commerciële houtkap (en het delven van mangaan), verliest op den duur zijn natuurlijke hulpbronnen. Gabon is volgens Swanborn daarom meer gebaat bij het importeren van toeristen dan bij het exporteren van tropisch hardhout. "Duurzaam toerisme biedt het land op de lange termijn meer mogelijkheden," vertelt hij. "Houtkap levert weliswaar snel geld op, maar zorgt tegelijkertijd voor kaalslag."

Operation Loango, die in 2002 van start ging, kon in de visie van Swanborn een oplossing voor de natuurbedreigende houtoogst bieden. Het project garandeert ecotoerisme in zijn puurste vorm: het geld dat toerisme oplevert, wordt direct weer geïnvesteerd in natuurbehoud. "De biodiversiteit van het landschap is een van de belangrijkste eigenschappen van Gabon," zegt Swanborn. "Daarvan kan en moet het land profiteren."

Voorwaarde is wel dat Operation Loango wordt bestuurd als een onderneming en na verloop van tijd zichzelf bedruipt, zegt hij. Alleen dan zijn de kosten te overzien en kan de kwaliteit op een efficiënte manier worden bewaakt. Een eenmalige investering van zeven miljoen dollar – die Swanborn als entrepreneur verdiende met zijn ondernemingen – is volgens hem voldoende. "Dat blijkt wel uit de laatste cijfers," zegt hij. "We zitten nu, na drie jaar, op *break-even*."

Swanborn spreekt de hoop uit dat Operation Loango als voorbeeld kan dienen voor vergelijkbare projecten in de andere twaalf parken. Hij is optimistisch. Gabon heeft een zeer lage bevolkingsdichtheid (5,3 inwoners per vierkante

kilometer), waardoor de menselijke druk op de natuur gering is. En de regering heeft met het besluit om een aanzienlijk deel van het landoppervlak tot beschermd gebied te verklaren, een stap in de goede richting gezet. Maar Swanborn verwacht ook problemen. “Transport is de achilleshiel van Gabon,” zegt hij. “Het zal veel tijd kosten eer alle parken goed bereikbaar zijn. En voor de toerisme-industrie geldt: gemak is de sleutel.” Reden waarom hij zelf een kleine luchtvaartonderneming heeft opgezet die vervoer van toeristen vereenvoudigt.

Tijdens ons verblijf in Gabon geeft Swanborn uitleg over Operation Loango en de ecologische projecten die daaruit zijn voortgekomen. Denk daarbij aan onderzoek naar de walvis- en schildpadpopulaties, het inventariseren van de botanische schatten, een rehabilitatieprogramma voor gorillaweesjes en het monitoren van olifanten (met behulp van halsbanden met satellietzenders).

Toeristen, die uit de hele wereld komen, kunnen deze projecten met eigen ogen aanschouwen. Vanuit de Loango Lodge, de basis van Operation Loango die net boven de noordgrens van het park is gevestigd om geen schade toe te brengen aan de natuur, kunnen zij dagtochten ondernemen. Dat zij dan nijlpaarden in een van de talloze rivieren zien baden of een olifantenkudde op het strand zien sjokken, is zo goed als zeker. Maar ze kunnen ook helpen bij het tellen van schildpadeieren, kajakken langs wadende buffels of ontspannen op een rivierboot langs de weergaloos groene oevers van de Nioingou-rivier. Deze uitstapjes worden begeleid door hier opgeleide ecogidsen als Patrick, die op het terrein van Operation Loango wonen, maar ook door wetenschappers die verspreid over het gebied onderzoek doen.

Zo ontmoeten we Roberta Salmi en Jojo Head. De twee onderzoeksters van het Max-Planck-Instituut gaan ons voor in een bos vlak bij het Tassi-kamp, zo’n dertig kilometer ten zuiden van Loango Lodge, om daar gevonden chimpanseesteden te laten zien. In dit gebied observeren zij twee gorillagroepen en één chimpanseegroep. “We proberen ze te laten wennen aan menselijke aanwezigheid,” vertelt Jojo, een Engelse met een zangerige stem. “Zo kunnen we hun gedrag bestuderen, waarna met de onderzoeksgegevens een beschermingsplan kan worden gemaakt.”

Dat klinkt tegenstrijdig: waarom worden de dieren niet met rust gelaten? Stroperij, luidt het antwoord. *Bushmeat* is als voedsel en bron van inkomsten nog niet weg te denken uit het leven van Gabonezen. Met de inkomsten uit toerisme kunnen hiertegen boswachters worden ingezet, maar dan moeten de dieren geen angst voor mensen voelen.

Een houthakker peddelt een boomstam naar een verzamelplaats in de Mpivié, een rivier diep in het regenwoud die in de Iguéla-lagune uitkomt. Milieuwetten die houtkap in Gabon aan banden moeten leggen, worden nauwelijks nageleefd.

Bovendien, drukt Swanborn mij later in het Tassi-kamp op het hart: “Het is een groot misverstand dat de mens hier niets te zoeken heeft. Natuurbehoud zonder interactie tussen mens en natuur is een illusie.”

Zulke onderzoeksprojecten worden in nauw overleg met de WCS, participerende onderzoeksinstituten en sinds kort ook het Wereld Natuur Fonds bepaald door de mogelijkheid ze met toerisme te financieren. Hun oogmerk is niet alleen de natuur te beschermen, maar ook bewustzijn te creëren – onder bezoekers, maar vooral onder de bevolking.

Het opleiden van ecogidsen kan daarbij helpen, meent Tomoaki Nishiara van de WCS, coördinator van alle onderzoeks- en conservatieprojecten van

Operation Loango. Verdeeld over de dertien parken werken nu 64 gidsen. “Het gaat hoofdzakelijk om mannen van 20 tot 35 jaar die via oproepen in de dorpen worden gerekruteerd,” legt de Japanner uit. We zitten in de bescheiden *lodge* op het eiland Petite Evengué, een van de locaties die deel uitmaken van Operation Loango. “Als boodschappers kunnen plaatselijke gidsen, beter dan buitenlanders, hun landgenoten ervan overtuigen dat dier en natuur moeten worden beschermd,” aldus Nishiara. Een ander initiatief is de stichting van een school in het gebied van Operation Loango: kinderen zullen er leren over de waarde en het belang van Gabons natuurlijke hulpbronnen.

“Draagvlak onder de Gabonezen is noodzakelijk om de toekomst van onze flora en fauna veilig te stellen,” meent René Adiaheno. “Het is de sleutel tot het succes van het dertienparkenplan.” De voormalig staatssecretaris van Financiën is tegenwoordig manager van alle nationale parken – een interministeriële functie

Op het eilandje Petite Evengué is in samenwerking met Stichting Apenheul een rehabilitatieprogramma voor gorilla's opgezet (boven). Botanist Jean-Claude Mouandza van de Wildlife Conservation Society (rechtsboven), die specimen voor een herbarium verzamelt, laat bij het Akaka-kamp toeristen de lokale flora zien.

die door de president is geïnstitueerd om te voorkomen dat de natuur een speelbal van meerdere ministeries wordt.

We ontmoeten Adiaheno in de Loango Lodge. Met een gulle lach slaat hij ons kameraadschappelijk op de schouders als hij begint te vertellen over het succes dat Swanborn met Operation Loango heeft behaald. “Loango is de standaard voor alle parken. Als het lukt deze in de andere parken te implementeren, wordt Gabon nummer één in ecotoerisme!”

Gabon investeert daartoe de komende tien jaar twee miljoen dollar in het dertienparkenplan, vertelt Adiaheno trots. Maar dat steekt nogal schril af bij het eerdergenoemde bedrag dat de Nederlander alleen al voor Operation Loango heeft opgehoest – een tekortkoming die verdere ontwikkeling van ecotoerisme in de weg kan staan. Gabon denkt in 2015 zo’n

35.000 toeristen per jaar te kunnen verwelkomen. Maar met Operation Gabon 2010, waarmee Swanborn ecotoerisme in de parken Minkébé, Ivindo en Plateaux Batéké wil introduceren, is mogelijk al een capaciteit van vijftigduizend toeristen per jaar haalbaar. Is de overheid misschien te weinig ambitieus? Adiaheno’s gezicht betreft. “Momenteel levert toerisme Gabon alleen geld op, geen banen,” zegt hij uiterst serieus. “Het is dan ook niet eenvoudig de Gabonezen te laten inzien dat ecotoerisme op de lange termijn wel degelijk werkgelegenheid betekent.”

De enigszins afwachtende houding van de regering is begrijpelijk. Onlangs nog waarschuwde het Wereld Natuur Fonds voor de gevolgen van de stijgende vraag naar hout vanuit China, een van ’s werelds snelstgroeiende economieën. Het is dan verleidelijk om grote delen van het regenwoud te reserveren voor ’s lands tweede belangrijkste exportproduct.

We varen over de Mpivié. Deze rivier, ook wel Black River genoemd, is een spiegel in de jungle. Er heerst een serene stilte die slechts af en toe wordt onderbroken door de schreeuw van een reuzenreiger of visarend. Juist als we beginnen te denken dat hier geen mens te bekennen is, dat dit regenwoud onaangetast is, zien we een Gabonees op een drijvende boomstam zitten. Hij peddelt het houten gevaarte naar een plek in het water waar al een stuk of twintig omgekapte bomen liggen. Vanuit een zijriviertje komen nog twee houthakkers aan, de een lopend door het water, de ander in een kano. Hier is sprake van illegale houtkap die, hoe kleinschalig ook, grote schade toebrengt aan het bos. Ze groeten ons. Hoewel het Fang de gangbare taal onder de plaatselijke bevolking is, spreken we ze in het Frans aan, de officiële taal van Gabon. De mannen vertellen dat zij het hout leveren aan een zagerij in Port-Gentil, na hoofdstad Libreville de grootste stad van Gabon. Swanborn kent dat houtverwerkingsbedrijf wel, zegt hij, het wordt geleid door een Italiaanse zakenman. "Deze mannen vangen zo'n dertig euro per boomstam. De zagerij zet het hout vervolgens voor tienduizenden euro's in de Europese markt."

Als we onze tocht over de rivier hervatten, en de verhalen van Swanborn, Adiahenou en alle anderen in gedachten nog eens beluisteren, rijst een belangrijke vraag: is Operation Loango niet het begin van het eind? Momenteel staan toeristen honderd bedden ter beschikking, maar publiciteit over de vrijwel ongerepte schoonheid van Gabon leidt mogelijk tot de bouw van vele verdiepingen tellende hotels aan de kust. Swanborn verwacht het niet: "Operation Loango trekt een select publiek, dat op zoek is naar het Afrika zoals het ooit was." Daarenboven is het voor toerisme aantrekkelijkste gebied, waar fotogenieke dieren als olifanten, gorilla's en nijlpaarden voorkomen, nu door de regering beschermd.

Gelukkig maar, zal Patrick denken. De gids die ons langs de olifantkoe in het bos bij de Iguéla-lagune geleidde, hoeft niet lang na te denken als we hem vragen naar zijn mening over het vooruitstrevende besluit van zijn president. "Natuurbescherming is belangrijk voor de toekomst van het land, voor onze kinderen. De natuur is de magie van Gabon." □

Ondanks de korte maar hevige regenbui inspecteert de Nederlandse Natalie Masseus, marketing manager van de Société pour la Conservation et le Développement, een paviljoen bij Loango Lodge. Hier-vandaan kunnen toeristen onder begeleiding van een ecogids uitvaren voor een meerdaagse trek door de wildernis of voor comfortabele halfdaagse tochten.

ONLINE Toerisme en natuurbehoud gaan niet samen. De beste vorm van ecotoerisme is daarom géén toerisme. Wat vindt u van deze stelling? Geef uw mening op ons forum, op nationalgeographic.nl of nationalgeographic.be. Voor meer informatie over Operation Loango bezoekt u <http://www.operation-loango.com>.